

דתישבו

בס"ד

פרשת במדבר, תשע"ז, מספר 1221

"חומש הפקודים" – למשמעותם של המפקדים בספר במדבר

מרדכי סבתו

לב שהמפקד הראשון נערך לפני תחילת המסע הראשון לארץ, והשני - לאחר המסע האחרון. נמצא ששני המפקדים מהווים מסגרת לסיפור מסעי ישראל במדבר.

במה חשיבותם המיוחדת של מפקדים אלו, המשמשים, כאמור, עמודים לספר ומסגרת למסע? כדי להבין זאת יש לברר את המטרה של כל אחד משני המפקדים הללו. אף שהמטרה אינה נזכרת בפירוט, אפשר ללמוד עליה באופן די ברור מההקשר.

מיד לאחר המפקד השני נאמר: "לְאַלֶּה תַּחֲלַק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת. לְרֹב תִּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלִמְעַט תִּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקָדוֹ יִתֵּן נַחֲלָתוֹ" (במ' כו:נג-נד). הווי אומר, המפקד השני נועד להכין את חלוקת הארץ לשבטים, חלוקה שנועשה לפי מספר האנשים שבכל שבט. הוכחה נוספת לכך היא הנימוק שנותן הכתוב לאי הכללת שבט לוי במפקד זה: "כִּי לֹא הִתְּפַקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא נָתַן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במ' כו:סב). נמצינו למדים, שכל מטרתו של המפקד הייתה לצורך הנחלה. שבט לוי שלא נחל בתוך בני ישראל גם לא נכלל במפקד בתוך בני ישראל.

בדרך דומה ניתן לעמוד על מטרת המפקד הראשון. לאחריו נאמר: "וַיַּדְבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר. אִישׁ עַל דָּגְלוֹ בְּאֵתֶת לְבַיִת אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִנְּגֹד סָבִיב לְאַהֲל מוֹעֵד יַחֲנוּ" (במ' ב:א-ב). גם שם לא נפקד שבט לוי יחד עם העם, והנימוק שם הוא: "אֲךָ אֶת מִטֵּה לְוִי לֹא תִּפְקֹד וְאֶת רֵאשִׁים לֹא תִּשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֵתֶּה הַפְּקֹד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁפַּח הָעֵדֻת וְעַל כָּל כְּלָיו וְעַל כָּל אֲשֶׁר לוֹ הֵמָּה יִשְׂאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת כָּל כְּלָיו וְהֵם יִשְׁרְתוּהוּ וְסָבִיב לְמִשְׁכָּן יַחֲנוּ" (במ' א:מט-נ). נמצינו למדים שהמפקד הראשון נעשה כדי לארגן את העם סביב אוהל מועד בארבעה מחנות. שבט לוי לא נמנה עם העם, משום שלא חנה יחד אתם,

ספר "במדבר" מכונה בפי חכמים "חומש הפקודים".¹ נראה שכינוי זה הוא על שם שני המפקדים שבספר; הראשון בתחילתו: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֻת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבַיִת אֲבֹתָם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלְתָּם" (א:ב), והשני בפרשת "פינחס": "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַלֵּהוֹן לֵאמֹר. שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֻת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה לְבַיִת אֲבֹתָם כָּל יֶצֶא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל" (כו:א-ב). המפקד הראשון נעשה בשנה השנייה לצאתם ממצרים, והשני בשנת הארבעים. משום כך, בראשון נזכרים משה ואהרן, ובשני נזכרים משה ואלעזר, שהרי אהרן מת לפני כן, כפי שכתוב בפרשת "חקת". המפקד הראשון היה במדבר סיני, והשני "בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ". הכתוב אף משווה בסוף המפקד השני בין שני המפקדים: "וּבְאַלֶּה לֹא הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן הַלֵּהוֹן אֲשֶׁר פְּקְדוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַר סִינִי. כִּי אָמַר ה' לָהֶם מוֹת יָמָתוֹ בְּמִדְבַר וְלֹא נֹתֵר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה וַיְהוֹשֶׁעַ בֶּן נוּן" (כו:סד-סה).

ספר "במדבר" הוא הספר המבדיל בין יוצאי מצרים לבין באי הארץ. שני המפקדים בספר מבטאים מעבר זה; הראשון – מפקדם של יוצאי מצרים והשני של באי הארץ.² שני המפקדים מהווים את שני העמודים שעליהם נשען הספר. יושם

* ד"ר מרדכי סבתו, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן.

מאמר זה הוא גרסה מקוצרת של אחד הפרקים בספרי: פתח דבריך: דרשות על פרשות השבוע והמועדים, ירושלים תשע"ה, ב, עמ' 289-293.

¹ משנה יומא ז, א; מנחות ד, ג; תוספתא מגילה ג, ז; ספרי דברים קכז, ובמקומות רבים בתלמודים. באופן דומה מכונה הספר גם בתרגום השבעים ובוולגטה.

² גם בספר "שמות" מניין העם נזכר פעמיים (יב:לז; לח:כה-כו), אך אין שם ציווי לפקוד את העם, ולא נזכר שם מניין כל שבט ושבט.

להתחלפות הדור. יש להניח, שאילולא החטא היה דור יוצאי מצרים נכנס בעצמו לארץ, וממילא לא היה צורך במפקד שני. כיצד היה ניתן ביטוי לקשר של כל אדם מישראל לארץ?

התשובה לשאלה זו פשוטה היא. אילולא חטא המרגלים היה דור יוצאי מצרים נכנס לארץ, וממילא המפקד הראשון, שנועד לקבוע את מקומו כל שבט ושבט ביחס לאוהל מועד, היה משמש גם כדי לקבוע את גודלו של כל שבט ושבט לצורך חלוקת הארץ. מפקד אחד היה מבטא את שתי הבחינות: הזיקה של כל אדם ואדם מישראל לתורה, והזיקה של כל אדם ואדם מישראל לארץ. זיקה זו אמורה להיות שני צדדים של מטבע אחת.

בגלל חטא המרגלים נגזר על דור יוצאי מצרים שימות במדבר, ונצרך מפקד חדש לדור הנכנסים לארץ, כדי לקבוע את נחלתם. גרם החטא, והזיקה של כל אדם ואדם מישראל לארץ נפרדה מזיקתו לתורה. כך נוצר המצב הלא טבעי, שבו יכול אדם לחוש זיקה לארץ אבל לא לתורה, וכן להפך. מצב זה הוא, כאמור, תוצאה של החטא. עם שיבת ציון של ימינו יש לנו לחזור אל הכוונה הראשונית של מפקד אחד, הקובע הן את ישיבת העם מסביב לאוהל והן את ישיבת ישראל בארצם, ללמדך שזיקתנו לתורה ולארץ שלובים זה בזה, ואי אפשר לאחת בלי השנייה כלל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parashaz>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

אלא במעגל פנימי יותר מסביב למשכן. אין פוקדים אותם כיוון שצריך להפקידם על משכן העדות, ואין נושאים את ראשם כיוון שהם צריכים לשאת את המשכן.

מהי המשמעות של חנייה מסביב לאוהל מועד? ארגון זה של המחנות סביב אוהל מועד מלמד, שכל העם קשור לאוהל מועד. אוהל מועד במרכז וכולם סביבו; משל ללב המצוי במרכז הגוף, ומזין את כל הגוף. עיקרו של אוהל מועד הם לוחות הברית, המצויים בקודש הקודשים. לוחות הברית הם הגרעין של התורה, וחניית ישראל מסביב לאוהל מועד מצביעה על הקשר של ישראל לתורה. כל ישראל יש להם חלק בתורה; כל אחד חונה לפי המקום המתאים לו ביחס אל הלוחות, ומשום כך הכתוב קובע היכן בדיוק יחנה כל שבט.

המפקד השני מלמד, כאמור, על הקשר לארץ. כל שבט מקבל בה חלק, שנקבע על פי הגורל. הגורל מבטא את רצון ה': "בְּחִיקָה יוֹטֵל אֶת הַגּוֹרֵל וּמֵה' כָּל מְשַׁפְּטוֹ" (משלי טז:לג). כל שבט מקבל את החלק בארץ המתאים לאופיו.

נמצא ששני המפקדים מבטאים את שני היסודות שעליהם נשען עם ישראל: התורה מחד והארץ מאידך, ושני המפקדים מלמדים על החלק המיוחד שיש לכל אדם מישראל בכל אחד משני יסודות אלו.

פעמיים בלבד נזכרת בתורה המילה "מורשה": בפעם הראשונה היא נזכרת ביחס לארץ: "וְהִבַּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי לְתֵת אֶתָּה לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֶתָּה לְכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי ה'" (שם' ו:ח). בפעם השנייה היא נזכרת ביחס לתורה: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (דב' לג:ד). ירושה נעשית באופן טבעי, גם אם האב אינו אומר את רצונו במפורש, ופירושו של דבר, שלכל אדם מישראל יש קשר מהותי וטבעי הן לתורה והן לארץ.

שני המפקדים של הספר מסמלים אפוא את שתי הירושות של ישראל: התורה והארץ. דור יוצאי מצרים כנגד התורה, ודור באי הארץ כנגד ירושת הארץ. יוצאי מצרים קיבלו את התורה, ולכן הם מייצגים את בחינת התורה, ודור הנכנסים לארץ מייצגים את בחינת הארץ.

אלא שכאן יש מקום לשאול, והלוא המפקד השני, שנעשה בשנת הארבעים, לא נעשה אלא בגלל חטא המרגלים שהארץ נעשה המסע במדבר בארבעים שנה, וגרם